

М. П. САВЧЕНКО

**ОСВІТА В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В 30-ТІ РОКИ.
ШКОЛА ТА ІСПАНСЬКІ ДІТИ В СВЯТОШИНІ (методична розробка уроку з історії України з
теми «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» розділу 4 «Утвердження
комуністичного тоталітарного режиму в Україні», 10 клас)**

Мета та завдання. Схарактеризувати процес розвитку освіти в радянській Україні в умовах утвердження комуністичного тоталітарного режиму, ідеологізації національно-культурного життя, освіти в УСРР/УРСР.

Виокремити тенденції на припинення українізації та посилення русифікаторської політики.

Зупинитися на етапах розвитку освіти в м. Києві, на історії будівництва шкіл у місті Києві та в Святошині в 30-ті роки ХХ ст.

Визначити витоки історії Київської гімназії східних мов № 1 (1936–1941 роки). Назвати причини появи іспанських дітей-сиріт та їх навчання; в освітніх установах Святошина.

Закріпити уміння роботи з першоджерелами, брати інтерв'ю у носіїв краєзнавчої інформації, узагальнювати та систематизовувати події, користуючись знаннями всесвітньої історії, з киевознавства, місцевої історії.

Розвиток критичного мислення здобувачів освіти.

Виховання шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини минулих поколінь, до історії витоків Київської гімназії східних мов №1, гуманістичних цінностей, непримиренного ставлення до тоталітаризму. Розвиток загальнолюдських, морально- громадянських цінностей особистості та ключових компетентностей учнів.

Очікувані результати. Учні знають хронологічні межі перебування УСРР/УРСР у складі СРСР, напрямів радянської модернізації України, розуміють поняття тоталітарного (комуністичного) режиму, критично оцінюють сталінізм та його пропагандистські ідеали. Здобувані освіти встановлюють послідовність подій історії радянської України в 30-ті роки ХХ ст., визначають особливості розвитку освіти в Україні, в місті Києві; характеризують основні витoki Київської гімназії східних мов № 1 (1936–1941 роки) та причини, що змусили іспанських дітей-сиріт, жертв громадянської війни в Іспанії (1936–1939 роки) знайти прихисток в радянській Україні, в Святошині в 1937–1941 роках.

Основні поняття: тоталітарний режим; сталінізм (комунізм); права людини в умовах тоталітарного режиму; українізація та її згортання; русифікація та ідеологізація суспільства та освіти в радянській Україні; витoki Київської гімназії східних мов № 1; Святошин в 30-ті роки ХХ ст.

Опорні поняття: загальнолюдські цінності; морально-громадянські цінності особистості; гуманістична комунікативна поведінка; Святошин у 20-30-ті роки ХХ ст.

Ключові компетентності: уміння вчитися впродовж життя (розуміння соціальної ролі освіти в минулому і тепер); соціальна та громадянська компетентності (використання знань з історії; співпереживання за долю осіб, що потребують допомоги й підтримки; поширення досвіду інших народів; толерантне сприйняття і ставлення до життєвої позиції іншого; громадянська активність).

Міжпредметні зв'язки. Всесвітня історія. 10 клас. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939 рр.). **Громадянська освіта.** 10 клас. Ідентифікація особистості. Цінності. Що таке демократія. Функції правової держави у громадянському суспільстві. Людина в соціокультурному просторі.

Тип уроку: урок вивчення і первинного закріплення нових знань.

Форма проведення: семінарське заняття (1 год.).

Місце проведення: кабінет історії.

Обладнання уроку.

1. Тематична книжкова виставка «Освіта в Україні в 30-ті роки ХХ ст. Святошин у столичній освіті».
2. Картографи «Приміська смуга Києва», «Святошин у 30-ті – поч. 40-х років».
3. Хронологічна таблиця «Основні віхи розвитку освіти в Україні. 30-ті роки ХХ ст.».
4. Відеопрезентація краєзнавчих об'єктів Святошина «Школи, побудовані в Святошині в 30-ті роки ХХ століття».
5. Карта «Громадянська війна в Іспанії. 1936–1939 рр.»

Вивчення й первинне закріплення нових знань.

План.

1. Освіта в радянській Україні в 30-ті роки ХХ століття. Нові орієнтири освіти.
2. Освіта Києва (30-ті роки – 1941 р.).
3. Витoki Київської гімназії східних мов №1 (1936 р.).

4. Іспанські діти в освіті Святошина (1937–1941 рр.).

Урок присвячується 85-річчю Київської гімназії східних мов №1, історії освіти Святошинського району м. Києва.

На початку уроку вчитель визначає основні орієнтири, підходи до вивчення загальної теми «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» розділу 4 «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні».

Розглядається питання 1 «Освіта в радянській Україні в 30-ті роки ХХ століття. Нові орієнтири освіти». Учні роблять повідомлення та концентрують увагу на ключових подіях в освіті радянської України в 30-х роках ХХ ст.

Зазначається, що 25 липня 1930 р. була видана союзна постанова «Про загальне обов'язкове навчання», за якою запроваджувалася обов'язкова початкова освіта в сільській місцевості та загальне семирічне навчання в містах.

У 1935 р. окремою партійною постановою визначалися початок і кінець навчального року, тривалість уроку, запроваджувалися правила поведінки, єдина шкільна форма і єдині шкільні норми. Також, запроваджувалась п'ятибальна система оцінювання знань учнів [18, с. 541].

Система освіти в Україні в 1933–1934 рр. зазнає уніфікації через політичні кроки союзного керівництва. В травні 1934 р. виходить союзна постанова «Про структуру початкової та середньої школи в СРСР», за якою запроваджувалася єдина структура загальноосвітньої школи. А саме:

- від 3 до 7 років – дитячі садки з політичним вихованням та звеличенням всього російського;
- від 7 до 18 років – шкільний вік.

Освіта в школі поділяється на 3 ступені: 1-4 класи – початкова школа; 5-7 класи – неповна середня школа; 8-10 класи – повна середня школа. Після 7 класу можна було вступати до професійних шкіл: технікумів, медичних тощо училищ з 3-4 річним терміном навчання.

Після здобуття повної середньої освіти був можливий вступ до закладів вищої освіти. Значна частина випускників середніх шкіл вступала до військових закладів освіти в період посилення мілітаризації СРСР. Випускникам професійної школи був закритий шлях до вищої школи, бо вони змушені були відпрацювати певну кількість років на підприємстві.

За радянськими законами, почавши працю на підприємстві, жоден робітник не мав права її залишати [5, с. 940].

Робітфаки були ліквідовані. Заклади середньої освіти, мистецькі й педагогічні інститути номінально підпорядковувалися Наркомату освіти УСРР/УРСР, який фактично виконував директиви з Москви.

У Москві був створений Комітет в справах вищої школи при РНК СРСР (1936 рік). Технічні заклади вищої освіти підпорядковувалися міністерствам відповідних галузей промисловості, а також Москві. Така централізація керівництва активно сприяла русифікації освіти, особливо вищої [5, с. 940]. В організації вищої освіти в ІНО, ЦІПО тощо були відновлені в Україні університети (1934 р.) в Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську (нині Дніпро).

У 1939 році в Україні було 392 дитячі притулки (в 1924 році — 1050) [5, с. 941].

В травні 1935 р. РНК УСРР ухвалила постанову про фізичне виховання в початковій і середніх школах.

У лютому 1936 р. РНК УСРР затвердила статут республіканської Академії наук, перетворивши ВУАН на Академію наук УСРР. В республіці була нестача кваліфікованих кадрів з вищою освітою [8, с. 465].

В системі АН УСРР були створені Інститут економіки, Інститут українського фольклору (з 1944 р. – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії) [3, с. 410].

Розглядаючи питання 2 «Освіта Києва (30-ті роки – 1941р.)», учні визначають основні риси столичної освіти в умовах становлення тоталітарного режиму в СРСР, в радянській Україні, вказують на посилення ідеологізації суспільного життя, контролю за засобами масової інформації, на формування культу особи Й. Сталіна, згорання політики українізації та посилення русифікації, масового терору, розгромі цілих напрямків української науки. Наслідком такої політики в українських закладах освіти стало не тільки обов'язковенавчання російської мови, але й було змінено українську абетку, граматику і словник у напрямку наближення їх до російських. Загальмувалося відкриття кількості україномовних закладів освіти, зокрема шкіл. Замість впроваджених М. Скрипником шкільних підручників вводилися загальносоюзні. Загальмовується рух на самоутвердження українців. Всупереч репресіям та русифікаторським заходам в галузі освіти, науки та культури, протягом 1930-х рр. Київ залишався центром української освіти. Учні перелічують заклади вищої освіти м. Києва та їх функціонування до нападу нацистської Німеччини на СРСР (1941 р.).

В Києві, як і в радянській Україні, у 1932-1933 рр. запроваджується обов'язковий семирічний термін навчання в школі.

Учні коментують навчальний план для 1–10 класів середньої школи [16, с. 250].

№ Назви предметів		Кількість годин (класи)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Рідна мова і література	9	8	6-7	6	6-5	4	4	-	-	-
2	Друга мова і література	-	-	3	3-4	4	3	2-3	-	-	-
3	Математика	5	5	5	5-6	5	5	4	4	5	5
4	Природознавство	1	2	2	3-2	2	2	2	2	3-2	-
5	Геологія і мінералогія										1-2
6	Географія	-	-	2	3	2	2	2	2-3	2	-
7	історія	-	-	-	-	2	2	2	5-4	4-5	-
8	Історія ВКП(б)										2
9	Іноземна мова	-	-	-	2	3	3	2-3	3	3	4
10	Фізика						3	3	4-3	2-3	3-2
11	Астрономія										2
12	Хімія							2	2	2	3
13	Суспільствознавство	-	-	1	1	1	1	1	-	-	-
14	Праця, малювання і ліплення	3	3	3-2	3-2						
15	Праця	-	-	-	-	2-3	3-2	3-2	2	3-2	3
16	Креслення	-	-	-	-	-	0-1	1	1	1	1
17	Малювання	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-
18	Співи і музика	1	1	1	1	1	1	1-0	-	-	-
19	Фізкультура	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
20	Військова справа									1	1
	Разом	20	20	22	28	30	31	31	26	27	26

Держава намагалася охопити навчанням усіх дітей шкільного віку, хоча у 1932–1933 рр. кількість дітей віком 8-10 років, не охоплених навчанням, становила 2% [11, с. 233]. В 1935 році відбувся перший випуск 10 класу. У 1937 р. у Києві був заарештований та репресований нарком освіти В. Затонський. Для багатьох видатних педагогів були створені такі умови, які перешкоджали плідній діяльності. Єдиною метою школи, її завданням стало навчання. Виховання перетворилося в щось безплотне, примарне, в моралізування [17, с. 146-147].

Для забезпечення шкіл учителями було збільшено мережу педінститутів і технікумів. Якщо в 1926 р. в Україні було 12 педагогічних інститутів, то в 1932 р. – 46 [11, с. 233].

У середині 30-х років українська школа поступово втрачає своє національне обличчя, бо у 1932-1934 рр. запроваджується загальносоюзна система народної освіти з уніфікованими програмами і підручниками [11, с. 233]. У 1933 році набули чинності нові правила українського правопису.

У 1938 р. розгортається введення обов'язкового навчання російської мови в національній школі. Цей предмет вводиться з 2 класу в об'ємі 40 годин на тиждень.

У 1930 році відбувається реорганізація структури УНДІП (Українського науково-дослідного інституту педагогіки), який у 1934 році переводиться з Харкова до Києва. Наукові колективи підготували низку нових підручників для загальноосвітньої школи та методичних посібників для вчителів [9, с. 22-23].

Учні розглядають питання 3 «Витоки Київської гімназії східних мов №1 (1936р.)».

Увага наголошується на тому, що в 30-і роки продовжується політика масової ліквідації неграмотності в радянській Україні.

З введенням в 1932 році обов'язкової семирічної освіти, ні в республіці, ні в Києві не вистачало шкіл. Усі навчалися в дві, здебільшого – в три зміни [20, с. 13].

В 1934 році столиця УСРР була перенесена з м. Харкова до м. Києва.

В Києві в 1934 році було 115 шкіл, в яких навчаються 2166 учнів [20, с.14]. Здебільшого навчалися в 3 зміни. Були учні, які навчалися в «бродячих» класах, бо не мали постійної класної кімнати. Загострилася потреба в нових школах, які потрібно було будувати швидко, продумано та якісно.

15-го травня 1934 року виходить союзний документ – партійна та урядова постанова «Про початкову та середню школи», за якою встановлювалися типи загальноосвітньої школи [20, с. 15].

У 1935 році встановлюються нормативи будівництва шкільних приміщень. Крім самого приміщення планувалися різні підсобні споруди, спортивний майданчик. Школи для шумоізоляції будувалися в глибині відведених ділянок в зелених зонах.

В 1935 року будівництво шкіл стає типовим, набуває масового характеру.

Шкілпроект у Києві створював як міські, так і сільські проекти на 880 учнів, на 400, 200, 120 учнів [20, с.17].

Нові школи у ході будівництва отримували тимчасову нумерацію від 1 до 12 [20, с. 20].

У Наркоматі освіти УСРР уже на початку вересня 1935 року, в проектних організаціях м. Києва почалося планування будівництва шкіл на 1936 рік у кількості 12 нових типових проектів [20, с. 23].

1936 рік стає рекордним у будівництві шкіл як у Києві, та і в УСРР. В республіці будується 270 шкіл, у тому числі за проектом №102 (архітектор Кобрін) [20, с. 128].

Відомо, що в 1935 році всі школи будував Шкілпроект. А в 1936 році будівництвом займаються різні підприємства – Шкілпроект, другий будівельний проект, греет Укрцивілбудпроект,

а також по одній школі будували третій трест Міськради, інженерно-будівельний загін НКВС, верстатобудівний завод, трест Південно-Західної залізниці та інші. Нові школи змінювали тимчасову нумерацію 1935 року, отримуючи номери від 13 до 44 [20, с. 24].

Трестом шкільного будівництва в Києві зводилося 15 шкіл. Зокрема, будується школа під номером 32 на вулиці Пушкінський у Святошині (нині вулиця Львівська, 25)[20, с. 25].

У Києві склалися оптимістичні прогнози щодо здачі в експлуатацію нових шкіл [20, с. 28]. 16 березня 1936 року повідомлялося, що на будівельних майданчиках Шкілтресту, на трьох будовах (на вул. Львівській у Святошині, на Червоноармійській та на Татарській вулицях) роботи виконувалися за графіком [20, с. 29].

Всього в Києві з 1 серпня по 22 вересня 1936 р. було введено в дію 31 школа [20, с. 29].

Учні виокремлюють, що трьохповерховий проєкт №102 архітектора Корбіна мав 90-метровий фасад – найдовший з типових проєктів 1930-х років. В трьохметрових коридорах планувалися фонтанчики, для дітей молодшого та старшого шкільного віку – окремі вестибюлі. Всього будівля розраховувалася на 22 класи. проєкт №102 застосовувався в Києві в 1936-1937 роках [20, с. 128-129].

За цим проєктом планувалося будівництво 6 шкіл у Києві. Побудували 7. За таким проєктом №102 будували також в Харкові, Одесі, Маріуполі, Донецьку, Запоріжжі, Чернігові, Дніпрі, Константиновці, Краматорську [20, с. 129].

До проєкту №102 відноситься головний корпус Київської гімназії східних мов №1, побудований силами Шкілтресту [20, с. 129]. Це ділянка №32 на вулиці Пушкінський – таку назву мала до 1955 року нинішня Львівська вулиця у Святошині [20, с. 129].

Будівельний кошторис закладу освіти був затверджений 2 лютого 1936 року [20, с. 129-130]. Кошторисна вартість проєкту – 563460 рублів 63 копійки.

Начальником будівництва був призначений товариш Козлов, а прорабом – товариш Цибульський. Будівники дуже старалися. Майстер товариш Свтеев з підлеглими досягнув темпу в кладці – 3900 цеглин в день.

Школа в Святошині на вул. Пушкінській (Львівській) була здана 29 серпня 1936 року. Вона мала 4 оштукатурені стіни, що було великою рідкістю в Києві [20, с. 130]. Ця будівля у незміненому вигляді перебувала до 1956–1958 років.

Учні використовують краєзнавчий матеріал та звертають також увагу на перебіг подій у Святошині в 30-і роки ХХ ст.:

1930 – створення колгоспу в сільраді Микільська Борщагівка. Влаштування у Святошині першої на Україні «постійної санаторії для дітей віку до 4-х років».

1931 – заснування деревообробного комбінату КВО біля станції Біличі. Організація Святошинської машинно-тракторної станції. Висвітлення у московській газеті «Труд» передового досвіду робітників заводу «Червоний плугатар». Розподіл городніх та сінокісних земель, зокрема біля Микільської Борщагівки – для паровозогагоноремонтного заводу, в Біличах – для кінофабрики.

1932 – початок випуску на «Червоному плугатарі» траншейних багатоковшових екскаваторів. перейменування заводу на «Червоний екскаватор». Прокладання другої трамвайної колії у Святошин. Початок будівництва Кільцевої дороги. Населення робітничого селища біля станції Біличі складає 174 жит. (на 13-му лісозаводі – 144 працівники).

1933 – досягнення 94% колективізації по сільраді Микільська Борщагівка. Голодна смерть 1000 жителів Біличів, Братської. Микільської та Михайлівської Борщагівок.

1934 – наміри розмістити в районі Святошина 12 промислових підприємств (Було засновано лише військову авторемонтну базу на 2-й Просіці.)

1935 – переведення Святошинської МТС до Бояркн. Відкриття святошинського будинку середньої школи №72 (нині приміщення Центру технічної творчості та підприємництва учнівської молоді Святошинського району). Закінчення будівництва Київського укріпленого району. Проведення Великих Київських військових маневрів, зокрема на теренах уздовж р. Ірпінь. Виділення частини колишнього Скарбового лісу для розміщення урядових дач. Складання проєкту Кільцевої дороги: Пуца Водиця – Берковець – Біличі – Святошин – Борщагівки – Красний Трактир – Пирогів.

1936 – опис побуту святошинських жителів на засіданні президії, міськради. Заснування військового арсеналу в Київському лісництві. Зняття верхів Братсько-Борщагівської церкви. Відкриття дитячого будинку № 1 (нинішнє приміщення сучасної Київської гімназії східних мов №1).

1937 – входження Святошина з навколишнім лісом до складу Жовтневого району м. Києва. Розміщення 105 дітей-сиріт іспанських республіканців у дитячому будинку № 13 у Святошині.

1938 – населення Святошина складає 8500 жителів.

1941 – запровадження автобусного маршруту Хрещатик – Святошин. Присвоєння селищу біля станції Біличі імені Михайла Коцюбинського.

У ході семінарського заняття учні зазначають у своїх повідомленнях про те, що Святошин, як міську околицю, з іншими районами Києва зв'язував трамвайний рух: прямий маршрут №6 до Бесарабки, №7 від верстатобуду до Шулявки, №5 від Шулявки до Хрещатика. У ті роки Святошин, сільради Приміської смуги (Біличі, Микільська Борщагівка) були вже телефонізовані.

Виокремлюється інформація про те, що на замовлення союзного Генштабу військовій картографії видали топографічну ману Київщини (1937 р.). На ній неподалік обласного центру показано хутір Берковець (без підпису), залізничні станції «Біличі» (без селища) та «Святошин», села Біличі, Романівку та Софійську Борщагівку.

1937 року Святошин став адміністративним центром значної сільської території.

28 березня 1937 р. президія обласного виконавчого комітету прийняла постанову «Про утворення Броварського та Святошинського районів на території Київської області». Святошин (село!) став районним центром. У 30-ті роки Святошин був центром приймання колгоспної продукції.

У другій половині 30-х років на 5-ій проєкти на виконання наказу союзного міністра харчової промисловості почалося будівництво показового живорибного господарства для постачання Києву живої риби.

Більшість святошинських дач забудови кінця XIX – початку XX століття були націоналізовані та використовувалися для адміністративних потреб, медичних установ. Територія МТС у Святошині була передана під верстатобуд. Планувалося будівництво ряду заводів (авторемонтного, електричної арматури, касових апаратів, електровимірювальних приладів, канцелярських виробів, друкарню, духових інструментів, піаніно та роялів), три фабрики (кравецьку, бавовняну, трикотажну) [14, с. 163-164].

З перенесенням столиці до Києва почали розбудовувати систему ППО, для пунктів якої були відведені ділянки в районі Гостомельського шосе, села Діхтярі [14, с. 165].

У Святошині будується Київський завод №43 (авіазавод) як військовий об'єкт [14, с. 165].

Прокладається мережа шляхів Приміської смуги Києва [14, с. 166].

«Реальний» культурний ландшафт Святошина на початку 30-х років XX ст. складав: вернакулярний (житлова забудова); адміністративно-офісний (адмінбудівлі);

сакральний (церкви, кладовища, хрести); символічний пам'ятники, меморіальні таблички, музеї тощо); техногенний (промислові забудови) [1, с. 310].

Звертається увага учнів на те, що культурний ландшафт розтлумачується як свідок пристосовування людини до навколишнього середовища [1, с. 96]. Поняття культурного ландшафту використовується науковцями для досліджень і вирішення завдань у різних науках: географії, історії, соціології. Вчені доглядають культурний ландшафт не лише як певний термін, але й спосіб дослідження [1, с. 95].

У всій безмежності тлумачень культурного ландшафту можна прийняти визначення ЮНЕСКО як «спільні витвори природи і людства, що виражають тривалий інтимний зв'язок між людьми і природним довкіллям» [1, с. 24].

Не можна ототожнювати слова «культура» та «культурний ландшафт». Словосполученню культурний ландшафт понад 100 років [1, с.15].

Розглядаючи питання 4 «Іспанські діти в освіті Святошина (1937–1941рр.)», учні, використовуючи міжпредметні зв'язки з всесвітньою історією, розкривають подвійне ставлення СРСР до громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.). З одного боку, Кремль, користуючись своїм впливом на ліві партії, прагнув експортувати радянську модель соціалізму (комунізму) в Іспанію. З СРСР республіканському уряду було передано 1000 літаків, 900 танків, 300 бронемашин, 1550 одиниць артилерії. З іншого боку, радянські люди, щиро підтримуючи республіканців в їхній боротьбі проти фашизму, в якості добровольців брали участь у бойових діях в Іспанії (понад 2 тис. добровольців, переважно льотчики й танкісти), надсилали продовольство й медикаменти. Тисячі іспанців та їхніх дітей знайшли в СРСР другу Батьківщину, рятуючись від фашистських переслідувань. Щоправда, частина емігрантів відчула на собі "виховну" дію сталінського ГУЛАГу [12, с. 166].

У 1937 році Міжнародна організація допомоги революціонерам (МОДР) розпочала евакуацію дітей бійців-республіканців у країни Європи та Латинської Америки – Велику Британію, Францію, Мексику, СРСР. Дітей-сиріт переправляли з іспанських портів Більбао, Сантандер, Барселони та інших. На початку червня 1937 року з Більбао у французький порт Бордо вирушив іспанський пароплав «Гавана». На його борту було кілька сотень змучених, знесилених поневіряннями й сльозами розлуки з батьківщиною іспанських дітей. В Бордо вони пересіли на французьке торгове судно, яке прямувало в СРСР. Іспанські діти вийшли з його трюмів на палубу лише через два тижні, коли, полишивши позаду Північне й Балтійське моря, побачили перед собою шпиль Ленінградського адміралтейства (м. Ленінград, нині Санкт-Петербург) [21, с. 2].

Дітей переправили на південь. Вони набиралися сил, відпочивали в Криму, в цілющому Сімеїзі, до пізньої осені, а все літо в Москві, Києві, Херсоні, Харкові та інших містах йшла термінова підготовка до розміщення іспанських дітей в дитячих будинках. У Святошині, на мальовничій київській околиці, під приміщення дитячого будинку №13 відвели колишній графський маєток-дачу (вулиця Південна, 65 (нині вулиця Верховинна)). За лічені тижні звели медичний корпус, їдальню та клуб в оточенні вікових сосен та дубів, цілющого повітря. У дитячому будинку була столоярна, автослюсарна, кравецька та вишивальницька майстерні [14, с. 163].

Свої школи при дитячому будинку не було. Юні іспанці навчалися в приміщенні сусідньої школи №140 та дитячого будинку №1 [14, с. 163]. Це головний корпус нинішньої Київської гімназії східних мов №1, збудований в 1936 році. Іспанці навчалися також в у київській школі №154 у Святошині. Над іспанськими дітьми взяла шефство Київська консерваторія, яка відбирала музикально обдарованих дітей для навчання в музичній школі

та організувала систематичні консультації музичних гуртків дитячого будинку. Київські театри проводили благодійні вистави кошти від яких йшли для іспанських дітей-сиріт.

Минуть роки, по різному складуться долі іспанських дітей-сиріт. Але перше, до чого вони повертатимуться в спогадах при своїх нечастих зустрічах після Другої світової війни, так це дім на тихій святошинській вулиці, назву якої вони не перекладатимуть іспанською – «Южная, 65».

Після Другої світової війни пощастило декому з вихованців дитячого будинку побувати в Києві. Іспанці, діставшись Святошина, перш за все шукали поглядом серед повоєнних змін ту давню, пам'ятну всім їм водонапірну башту – поблизу неї і стоїть будинок дитинства іспанських сиріт. А ще вони згадають своїх учителів і вихователів – директора дитячого будинку №13 О.С. Скульського, завуча К. К. Левтерову, невтомну і завжди оптимістичну Еухенію – Євгенію Львівну Осмолівську, вчительку історії, виховательку, яка володіла французькою мовою [21, с. 2].

105 іспанськими дітьми 13-14 років опікувалося в дитячому будинку на території п'ятигектарної садиби [14, с. 163] 89 співробітників персоналу – керівники дитячого будинку, педагогічні кадри, кухарі, шофери (дитячому будинку було виділено по два «легковики» й грузовики, автобус). Час був нелегкий. СРСР заощаджував кошти для зміцнення своєї обороноздатності, але жодного разу народний комісаріат освіти радянської України не відмовив у проханні опікунам іспанців.

«Попервах ми ніяк не могли обійтися без Леона – перекладача Льва Борисовича Олевського, який просто блискуче володів іспанською. Нині це відомий фахівець у галузі романської філології», – згадував пізніше іспанець Домінго Дельгадо [21, с. 2].

Іспанці товаришували з київськими ровесниками. Без їхньої допомоги вони б не змогли так швидко опанувати російську мову, звикнути до нових, часом несподіваних для них реалій радянського життя. Друзі-кияни цікавилися подіями в Іспанії, про які розповідали їм іспанці – про побачене й пережите [21, с. 3]. Із дедалі зростаючим занепокоєнням вслухалися вихованці дитячого будинку у повідомлення з батьківщини – вони ставали помітно лаконічнішими. Республіканські сили зазнали поразки в березні 1939 року. 28 березня 1939 року франкістські війська увійшли до столиці м. Мадрида. Влада диктатора Ф. Франко поширилася на всю територію країни [12, с. 167]. У 1939 році, рятуючись від терору франкістів, до Києва приїхали іспанські викладачі й вихователі – Чаньес, Маноло, Пепіта, Пілі та інші [21, с. 3]. Вони розповіли про прихід до влади іспанських фашистів (1939-1976 роки).

22 червня 1941 року німецька авіація бомбардувала наряду з іншими містами столицю України. Бомби впали у Святошині на військові об'єкти. Нацистська Німеччина напала на СРСР. Іспанські педагоги-колеги киян навчали конати окопи та траншеї, обладнувати сховища в оточенні сосен. У районі Святошина проходила лінія київського укріпленого району (КиУРу). «Тільки от коли розпочинався черговий наліт, діти не поспішали до ям. Пронизливий цей свист і двигіння земної тверді, чорні стовпи пожеж і санітарні носилки, вкриті закривавленим простирадлом, були їм звичними», – згадував Домінго Дельгадо [21, с. 2]. Лінія німецько-радянського фронту наближалася до Києва.

Обабіч Житомирського, Брест-Литовського шосе, у придорожніх перелісках, розміщувалися шпиталі для поранених військових. Вихованці дитячого будинку приберігали харчі, щоб поділитися ними з пораненими і розпитати при нагоді – як там, на заході?

7 липня 1941 р. дитячому будинку №13 у Святошині дали дозвіл на евакуацію в далекий тил у Заволжя, а потім – у Чувашію в Росії. Іспанські діти не повернулися більше до Києва. Після закінчення Другої світової війни їх місцем перебування стала Москва.

Вихователька, вчителька Є. Л. Осмоловська повернулася до Києва в 1944 році. В 1956 році, період підготовки вступу Іспанії в ООН, була досягнута домовленість про повернення з СРСР на батьківщину групи вихованців київського дитячого будинку №13.

З того часу мало не щотижня надходили до Євгенії Львівни Осмоловської листи зі штемпелями іспанських міст – Мадріда, Більбао, Аліканте [21, с. 3]. Там проживали ті, в чиїх серцях не згасла вдячність, любов до країни, до краю, до педагогів, що в нелегку годину обіграли їх материнським теплом, розвинули загальнолюдські цінності, сформували позицію антифашистів.

Учні відповідають на такі питання:

1. Чому події громадянської війни в Іспанії спричинили гостру міжнародну кризу?
2. Чому СРСР допомагав республіканській Іспанії?
3. Чи можна ототожнювати тоталітарні режими – фашистський генерала Ф. Франко в Іспанії та комуністичний Й. Сталіна в СРСР?
4. Які цінності проявляли педагоги, працівники установ освіти Святошина, піклуючись про іспанських дітей-сиріт?

Учні роблять висновки з теми семінарського заняття та вказують на те, що освіта в Радянській Україні в 30-і роки зазнала змін в умовах посилення тоталітарної влади, Голодомору 1932–1933 років, нової конституції УРСР, масових репресій, згорання українізації та українських шкіл, запровадження єдиної структури загальноосвітньої школи трьох типів, яка повинна була виховувати покоління, здатного остаточно встановити сталінську модель комунізму (соціалізму), а по суті – тоталітарного режиму. Було запроваджено в українських школах обов'язкове вивчення російської мови. Відновили роботу 4 університети. Столична освіта, освіта в закладах Святошина була зобов'язана виконувати директиви союзної московської та республіканської влад. Здійснювалася ідеологізація освіти. Всебічний розвиток особи в умовах радянської дійсності розглядався не як мета соціалістичного будівництва, а як засіб досягнення мети – побудови сталінської моделі соціалізму. Ідеологічно виправдовувався масовий терор, який привів до величезних демографічних втрат в Україні, підірвав її генофонд. З освітян формувалася «пролетарська інтелігенція».

Вчитель підводить підсумки уроку. Учні рецензують основні доповіді, повідомлення з питань семінарського заняття, здійснюють самооцінку зібраного краєзнавчого матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Антропология простору: Збірник наукових праць у 4 т. [наук. ред. М. Гримич]. Київ: Дуліби, 2017. Т.1.: Культурний ландшафт Києва та околиць. 2017. 316 с.
2. Вакулишин С. Святошинський район столиці: посібник з місцевої історії. Київ: ПП Гамма-Принт, 2004. 96с.
3. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення хронологічний довідник. Київ: Наукова думка, 1995. 688с.
4. Губарев В.К. Довідник школяра і студента. Всесвітня історія. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БПО»», 2011. 496 с.
5. Експедиція українознавства. Загальна частина. Репринтне перевидання 1949 р. в Україні. Київ: АТ «Книга», 1995. 1230 с.

6. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 року № 317-VIII.
7. Замерова Т.Ю. Всесвітня історія: Практичний довідник. Харків: ТОВ «Видавничий дім «Весна», ФОП Співак ТК; 2013. 832с.
8. Замерова Т., Скирда І. Історія України: Практичний довідник. Харків: Вид. дім «Весна», 2016. 752с.
9. Інститут педагогіки АПН України. 80 (ред. колегія). Київ: Педагогічна думка, 2006. 458 с.
10. Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900-1939 роках: Навч. посіб. для 10 класу / Ю.С. Комаров, В.О. Мисан, А.О. Осмоловський, С.В. Білоножко, О.Ю. Зайцев. Київ: Генеза, 2004. 256 с.
11. Історія української культури: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. За ред. О.Ю. Павлової. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 370.С.
12. Ладиченко Т.В. Всесвітня історія. 10 клас: Підручник. Київ: «Вид-во АСК», 2003. С.163-167.
13. Пам'ятки історії та культури України. Каталог-довідник. Зошит 2. Каталог- довідник пам'яток історії та культури / Горбик В.О. (кер. авт. кол.). Київ, 2010. 277 с.
14. Про землю і про людей Святошинських: колективне дослідження/ Автор ідеї та керівник проєкту В. Мазепа. Київ, 2008. 484 с.
15. Тисяча років історії Ленінградського району м.Києва: Методичне видання. Київ: Український Центр духовної культури, 1998. 48 с.
16. Тригубенко В.В., Нестеренко Л.С. Освіта і педагогічна думка в Києві за тисячу років: Навч. посіб. Київ: ТОВ «Кадри», 2002. 369 с.
17. Українознавство: посібник / М. Тараненко, Є. Болтівець, В. Дическул та ін. Київ: КМІУВ, 1996. 275 с.
18. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид. стереотип. Київ: Академвидав. 2009. 560 с. (серія «Альма-матер»).
19. Шевченко Ф.П. Рота ім. Тараса Шевченка в бою проти фашизму в Іспанії (1937- 1938рр.). *Український історичний журнал*. 1961. №1.С. 101-108.
20. Широчин С. Архитектура межвоенного Киева. Школы. Ясли. Детсады. Нью- Йорк: Алмаз, 2019. – Київ: «Скай-Хорс», 2019. 432 с.
21. Шпак І.Компаньєрос із Святошино (Експедиція «Пам'ять»), *Молода гвардія*, 1987, 1 травня. С. 2-3.